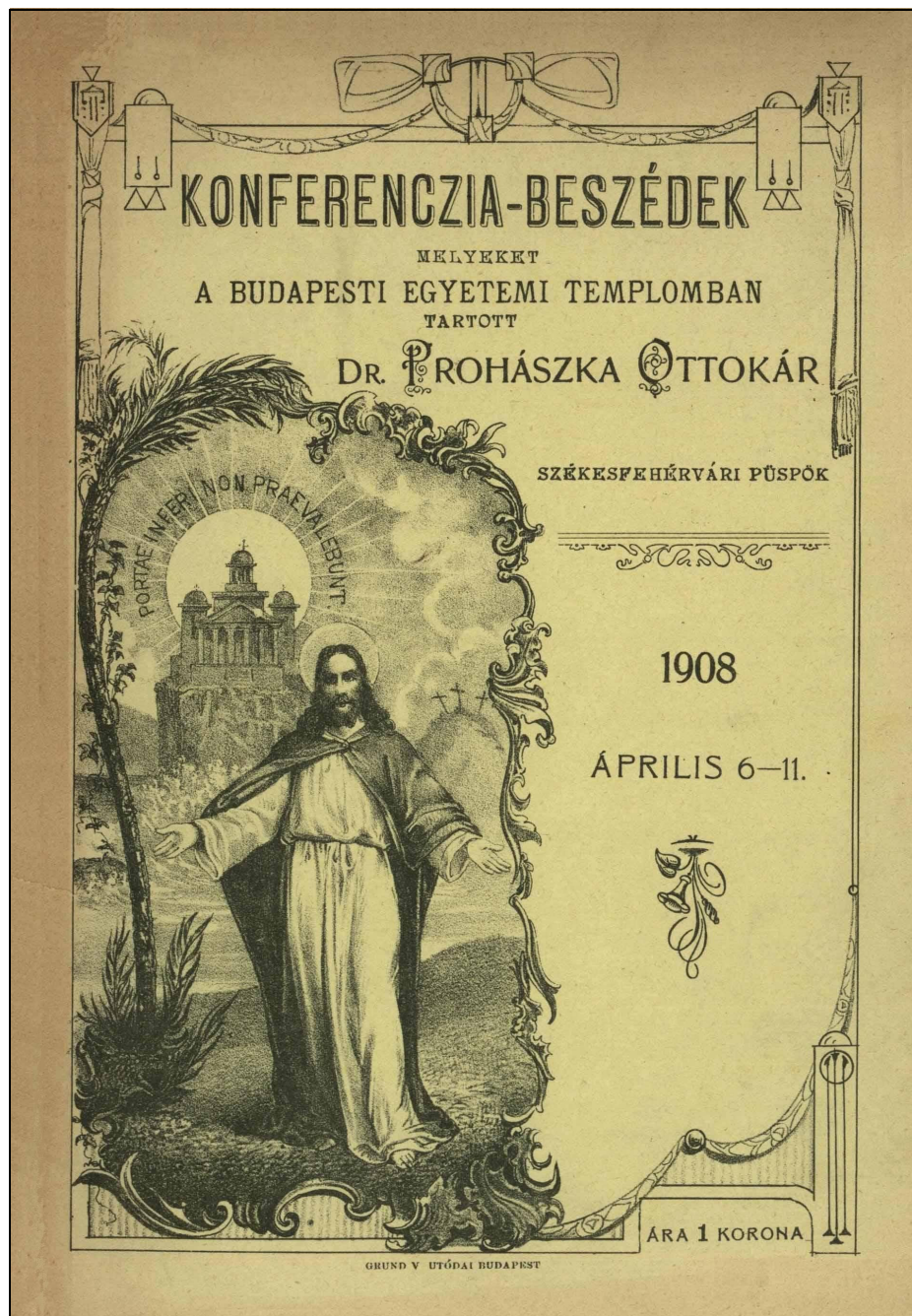

Prohászka Ottokár

Konferencia beszédek – 1908. április 6–11.

mű a Pázmány Péter Elektronikus Könyvtár (PPEK)
– a magyarnyelvű keresztény irodalom tárháza – állományában.

Bővebb felvilágosításért és a könyvtárral kapcsolatos legfrissebb hírekért
látogassa meg a <http://www.ppek.hu> internetes címet.

Impresszum

Prohászka Ottokár
Konferencia beszédek – 1908. április 6–11.

melyeket a budapesti Egyetemi templomban tartott

Kiadott főljegyzések nyomán s a méltóságos püspök úr k. engedélyével

---

A könyv elektronikus változata

Ez a publikáció az elmélkedésekről kézírásban, 1908-ban, azonos címmel megjelent füzet elektronikus változata. 1908. április 6-a hétfő, 11-a szombat volt, nagyböjt 5. hetében. A húsvétvasárnap április 19-én volt abban az évben.

Az anyagot Bundás Livia vitte számítógépbe.

Tartalomjegyzék

Impresszum	2
Tartalomjegyzék	3
I. Szellem az anyagban	4
II. Isten felé	7
III. A megváltás nagy műve.....	10
IV. Min múlik?.....	12
V. Κάθαρσις.....	15

I. Szellem az anyagban

Krisztusban szeretett testvéreim. Nem vagyok beteg, de a maláriát érzem, nem vagyok még vak, de annak az öreg Brankovicznak fohászát átélem magam is, mikor vak fiának csoszogását hallva felkiált: Nyissátok fel az ablakot! Vagy hát talán már én is vak vagyok?! Malária és vakság pedig a mi szellemi világunk depressziója, a lelki tapogatódzása, bizonytalansága, amelytől – mondjuk ki őszintén – mindnyájan szenvedünk. Mert valamiképp csak mégis mozog a föld, reng; meg akarjuk vetni a lábunkat az erős meggyőződés sziklaszirtjén, de mintha e szirt is reszketne... Elborul egünk, eszményeink kettős napjaira sűrű, sötét felhő ül, az ember kétkedni kezd eszményeiben. Valamiféle infekció van logikánkban, valamiféle láz előbb biztos öntudatunkban. A modern élet kínja és gyötrelme ez! Úgy látom, főleg a művelt emberben nincs meg a bizalom a hagyományos, mély igazságok iránt. Szinte félti kincseit, nem akar hozzányúlni kutató ésszel; „quieta non movere” a jelszava. Bizonyos összeütközés van nála a szertelen nagyrabecsülés s a kutatás vágya közt, ami végre is tarthatatlan állapot, az ember ettől meghasonlott típusú lesz, szenved s nem él; mert az élethez öröm kell, erő, önbizalom kell! Mi is az öröm más, mint az átélt erő? De hogy legyen örömöm, mikor kedélyvilágomban nincs meg az összhang? Az a naiv egység, amely a gyermekben mennyországot teremt, lelkünkben száműzetett. Ezt be kell vallanunk, de mikor elismerjük, hogy lelkünket elfogja a hitgyengeség, s kétség kíséri eszményeinket, – mikor siratjuk a realiztikus irányzat durva kezét, mely lelkünkbe nyúlva szétszakítja líránk összes húrjait: ugyanakkor „Liceat mihi confidenter loqui”, hadd mondjam ki a szent, bizó, mély meggyőződéstől inspirált szót: *Hitem rendületlen, reményem tavaszi, szeretetem lángol, oltárom nem rom*. Rámutatok arra a gyermek Jézusra, ki a karácsonyfán meggyújtva gyertyáját bevilágít a sírokba, ahol a modern nemzetek pusztulnak, bevilágít a lelkiélet dermedt pusztaságába és mondja: Keljete fel, rázzátok le a kripta porát, dörzsöljétek ki szemeitekből az álmod, amelybe nagy géniuszoknak az igazi nagyszabású élet kialakítására semmiképpen sem alkalmas, hitről s reményről való lemondásai ringattak bele. A gyermekből aztán férfi lesz, lelkünk született vezére és mestere, ki a nyilvános élet kikezdésén a Jordánnál bemutatja magát; feje fölött megnyílik az ég, a más világ perspektívája, tekintsetek Reá, ki a Golgotán – bár elhaló erőkkkel –, de nagy szóval kiáltja: Atyám, kezeidbe ajánlom lelkemet, s aki feltámadásában rámutat lelkünk örökérvényű vágyainak teljesülésére. Ez a Krisztus jön felém, megtanít hinni, megtanít bízni, élni és örvendezni; az Isten s a szellemi világ útjaira állít engemet, – megtanít rá, hogy nagyra becsüljem a lelket s fölaltáljam magamban az örök élet gyökerét. Gyerünk feléje, kövessük őt. Szívjuk tele magunkat e nagy gondolatokkal s boldogságunkat biztosítjuk.

I. Mechanizmus fogja körül lelkünket s az anyagi történés még az ereken és idegekben is tisztára a $2 \times 2 = 4$ útjain jár; az egész világ akár csillagokról, akár porszemekről vagy a föld rétegeiről legyen szó, óriási gépezet, melynek képlete adataiban a Teremtő szabadakarata, azontúl azonban az erők lebonyolításában a szükségszerűség uralmára mutat. S mégis mily isteni látvány az, hogy valamint Krisztus feje fölött a Jordán partján megnyílik az ég s más világba bepillantani enged: úgy a természet mechanizmusának acélfalai közt is örök perspektívák nyílnak. A szükségesség vashálóiból kiemelkedik az emberi öntudat. Törjétek le az embert ahogyan tudjátok, egy fejjel mindig magasabb az egész világnál, – az intelligencia egész fejével. Ezt az intelligenciát besrófolni, az akció s reakció egyenletébe lefogni nem lehet, logikai tartalmát fizikailag magyarázni nem tudjuk s e tartalomnál fogva – különös kontraszt – súlyánál fogva kiemelkedik a világból. Fajsúlya uralkodó helyzetet biztosít számára, hivatása összefoglalni, átnézni, belátni; s e viláгурalmát világnézetben hozza kifejezésre. A világnézet összefoglal s lefoglal mindent a világfölényes értelem számára.

Lehetséges, hogy a világösszefoglalás téves; lehetséges, hogy kicsinyes. Kisserű világképe volt a régi zsidóságnak, – kisserű Assurnak és Babylonnak, – kicsinyes volt a középkoré is; míg végre Kopernikusz a napba helyezte a királyi ember székét, hogy ott állva nézzen helyesen végig bolygókon s nyisson távoli csillagokat világába alkalmas perspektívákat. Íme az embert saját intelligenciája mindig a lét, a világ peremére készíti, összefoglalni kényszeríti a valót.

Perifériákban vagyunk folyton kihajtva s szembe találjuk magunkat a végtelennel. Ez az a szentföld, amelyen mindenkinek le kell borulni. Innen nézzük az Istent, kérdezzük mi a Te neved; elgondoljuk magunknak Őt, akinek nincsen arca, nincsen szeme, hanem maga a végtelen szellem a fölséges élet, mindenek forrása. Ezt a végtelen Istent imádni, neki hódolni, magunkat neki átadni, intelligenciánknak, az igazi fölismerésnek követelménye. A végesnek párkányáról a Végtelent fölismerni, a világból az Isten létére, szabadságaira, jóságára következtetni, értelmünk sajátossága. Szentséges atyánk, a pápa a „Pascendi dominici gregis” kezdetű enciklikában szintén sürgeti ezt, s elítéli azokat a szubjektív teológusokat, akik a Szt. Tamás-i gondolkodás tartamát és erejét tagadják s azt állítják, hogy e világból az Istenre következtetni nem lehet. Ne diszkreditáljuk az embert a végtelen iránt való érzékében. Ha tényleg arra születtem, hogy mindig egy fejjel magasabban álljak világnál s mindenségnél, akkor természetem a végtelen felé irányít, bizonyára azért, hogy azt fölismerjem s vele szemben eligazodjam. E sziklaalapon áll a kinyilatkoztatás; hátunkat neki kell vetni az Istenismeret e szintjének, lábainak az okszerűségi eljárás alapjának; akkor Isten felé tartunk, s ha Ő is felénk jön, aligha fogjuk félreismerni. Ragaszkodjunk ez ismerethez, e természetes hithez, ragadjuk meg úgy, mint az a hajótörött matróz megragadta a feléje dobott mentőkötelet az élet, vagy talán inkább a halál görcsös markolásával annyira, hogy megmentése után tíz percig nem bírták kivenni kezéből. Aki így áll az Istenismeret alapján, annak feje fölött már is nyiladozik az ég; az a mechanizmusnak acélfalai közt is végtelen perspektívákkal jár; tart Isten felé. Ez a legszükségesebb!

II. A második, amire az Evangélium rámutat, az *a belső lelkivilág*, amelyből annyi modern ember vállvonogatva mondja: nem tudom van-e ilyesmi, nem tudom van-e lélek? A lelket nem lehet látni, egzakt kísérletezés alapján a $2 \times 2 = 4$ módjára nem lehet bizonyítani. De ha belenézünk az öntudatba, látjuk, hogy két nagy szükséglete van az embernek: az egzakt tudás és az élet. Két dolog ez, mely oly távol áll egymástól, mint ég és föld. Az egzakt tudás a szükségesség alapján épül fel, az élet pedig a szabadságnak inspirációján, a nemes öntudatnak, az erény és bűn különbségének belátásán nyugszik, a felelősségérzet atmoszférájában, az eszményi világ sugárzatában fejt ki pompáját. Ki kételkedik közülünk abban, hogy van-e szabad akarata? Ha a tudomány nevében a szabadságérzettől akartok megfosztani, akkor – engedjétek meg – van hatalmam kételkedni tudománytokban. De minek a kételkedés? Van mechanizmus és morális, van anyag és szellem; hiába mondjátok, hogy a szabadság, bűn, erény, érdem csak olyan termékek, mint a vitriol, mint az epe vagy a cukor, termékek lehetnek, de nem az anyag világából valók, hogy vannak, azt érzem, – hogy pedig erőik, azt átélem; ha kételkedem bennük, elgyengülök s ha ragadom őket önmagam ellen vétek. Hagyjátok hát tisztelnem, nagyra becsülnöm őket, ne ellenezzétek, hogy erős legyek s beteg semmiféle szisztéma kedvéért ne legyek. Valahányszor szabadon s erősen *akarok*, mindannyiszor szétfoszlanak kételyeim. Nem ajánlhatok nektek se mást, mint amit Carlyle mond: Ne kételkedjél, hanem cselekedjél! Ti benne vagytok a laboratórium légkörében, mindent szét akartok szedni, elemezni, vegyíteni; kérlek éljétek; tiszteljétek öntudatotoknak nagy adatait, úgy állnak előttetek, mint az Isten hegyei! A kétely halaványsága a gondolatnak. Tudom, hogy szülőanyja egyúttal az ismeretnek; de nem arra való, hogy megfertőzze az ember őserőit, a lelki kilendülést, az eszményi világot. Ismerjünk hát föl lelkünkre s annak szuverén erkölcsi törvényeire.

E két értékkel: *Isten* és a *lélek*, induljunk ki az élet útjaira; e két hittel: hiszek Istenben s lelkemben, forduljunk az örök élet felé; meglátjátok, hogy megsegít az Isten, ki magához vonz s ki utainkra áll, hogy el ne kerülhessük. E tekintetben azonban nagy veszedelem fenyeget s ez abban áll, hogy e két értéket eltékozzolja az állatias, ösztönös, szenvedélyes érzés; a szemek kívánsága s a test kívánsága elhomályosítja szemeinket, hogy látva ne lássunk s okoskodva a helyest föl ne ismerjük. Az ember nagy értékeinek fölismeréséhez tiszta szív kell s aki magát lealacsonyítja, az saját fölségének ismeretére nem jut. Pedig e részben sok bűne van a modern embernek.

Tekintsünk csak vissza a gimnáziumi életünkre. A modern ifjúság iparkodik szabadulni az eszmények terhétől s a nagy gondolatok szolgálatától irtózik, „szabad” akar lenni. S vajon akadémikus életünk, a szigorú, komoly élet, mindig az erkölcsiség szolgálatában állt-e? Az ember az ifjúság hevében végzetes szabadság után tör, elsovad az eszményvilága, s kevés ifjú áll meg fertőzetlenül a tiszta erkölcs temploma előtt. Térjünk vissza a kereszthez, az emancipációtól ránk erőszakolt szerencsétlen szolgálatától az Isten fiainak szabadságához. Ezt másképp mint Isten kegyelmével el nem érhetjük. A teljes, feltétlen odaadás tényére van szükség, meg kell térnünk, meg kell tisztulnunk s a bűnbocsánatban kell a helyes Isten- és önismeretnek is kegyelmét megnyernünk. Higgyünk benne s kérjük Istentől.

A világ nem érti azt, hogy mit jelent, bízni Istenben, – bízni segítő, emelő, bűnbocsátó kegyelmében, bizton várni tőle az életfordulást, a kedvet s erőt a szeplőtlen életre. Nem érti, annál kevésbé telik ez tőle. De ha nem érti, hát higgye, – s ha nem telik tőle, hát hagyja ezt az Istent tenni, – hagyja, hadd teremtsen, élteszen, élesszen az ő kegyelme. Részünkről föltétlen bizalom s odaadás kell hozzá s ezt a lépést a hitben, a bűnbánatban tesszük meg. Lépésünk az odaadás. Érezni fogjuk minden támadás s kisszerű kritika dacára erejét, azt az erőt, mely minket is erősekké tesz. Ha hiszünk benne, lelkünk világossággal telik el és szent békével; érezzük indításait, melyek a bűnből ki az erényre, szívtisztaságra buzdítanak s ugyanakkor akaratumak buzdulást, bátorságot s kitartást talál; lelkünkben fakadnak az élő vizek forrásai. Új világ ez, belső, szép, napsugaras s erőteljes világ. Krisztusnak átadva magunkat s lelkünket hitben keblére hajtva, világosságot teremtünk a szenvedés s a halál éjjelébe is. – Midőn két év előtt a „Larchmont” Rhode Islandból New Yorkba jövet elsüllyedt s 115 ember veszett a fagyos hullámokba, tízen összefogódzva, menekülésre nem gondolva, Jézusnak himnuszt énekeltek, ők hittek és szerettek s azért halálukban is örök életet reméltek. Mily fölséges látvány, mily hódító hatalom, mily világfölényes erő az ilyen hit! Ha ég a ház s a negyedik emeleten állok, ha lángokban áll a lépcső s lent az utcán kifeszítik a mentőponyvát s kiáltják, dobd le magadat, – akkor is elhatározó lépésre van szükségem. A gyengeség lépése ez, de mást nem tehetek, s mégis rendkívül megtiszteltem a mentőket, hogy rájuk bízom magamat. Az ember gyenge, romlott, az ember az erkölcsök feltámasztására Isten segítségével nélkül képtelen. Ugorjunk hát a mélységbe; a mélység az Isten s az ő kegyelme; e mélységben áll az Üdvözítő, akinek átadhatom magamat. Ő lesz megváltóm. Katolikus hitem erősen sürgeti az odaadást. Kegyelem nélkül nem lesz élet bennünk; az átadásban pedig megvan az igazság minden kritériuma. Tapasztalhatjuk, hogy ez a lelki élet értéke, hogy édes békére, szent vigaszra talál lelkünk, szívünk. Megtanulunk énekelni, énekelni a bizó lelkület énekeit; tanulunk szerető hűséget s megálljuk a helyünket, úgy hogy nem fog elsodorni az élet sodra és árama. Bizzunk csak Krisztus mozgató, lendítő, mintázó kezében, bizzunk kegyelmében, mely csodálatos benyomásaival idomítja a szívet, ez hordozza s nemesíti majd erkölcsünket. Az erkölcs nem kultúra, sem tudomány, hanem az akarat korrektsége, a szívnek nemessége, jellem, eszményiség, lelkiség, fegyelem. Ez erkölcsi elem által lesz a gondolatból eszmény; gondolat, mely a kedélyben él, minket mozgat és melegít. Erkölcs által lesz az ismeretből meggyőződés, erkölcsi elem tesz minket hívökké, Isten felé csak ésszel nem közeledhetünk, oda jó, nemes, tiszta szív is kell. – Ne csak értsünk, hanem szeressünk; ne csak ismerjünk, hanem vágyódjunk, reméljünk! Csillagok ragyognak fejem fölött, melyeket a teleszkópok

lefognak a csillagászat hálóiba, de eszmények is ragyognak bennünk, melyeket ki kell elégítenünk, ha nem akarunk meghasonlott emberek lenni. A modern emberben túlteng az ész, senyved az akarat, a lélek mélyei pedig kongnak az ürességtől, s zúg bennük a vágy Isten és az örökké való élet után. A modern ember lelkiületében nincs meg a végtelen perspektíva, a szükséges napsugár, a végtelen kilendülés; nincs hite s megadása, nincs kegyelmi összeköttetése Istennel, nem érzi magát gyermekének s nem szereti őt, mint Atyját s mindenét. Jézus errefelé hív; hívása szellem és élet. Leborulok előtte s mondom: Kihez menjek Uram? Kihez, melyik bölcshez, melyik filozófhoz? Kire tegyem rá lelkemet? Itt nincs választás!

Hinnünk kel erősen az Úrban, hinnünk szellemvilágunkban s átadnunk magunkat Krisztus kegyelmének! Szeretném, ha e húsvéti szent gyakorlatban ismét megtalálnók szívünk békéjét, ha úgy tudánk gyónni, mint a romlatlan gyermeki hitnek boldog korszakában. Ne okoskodjunk, hanem cselekedjünk; határozzuk el magunkat az üdvösség nagy tetteire, mely a bűntől megszabadít s kiépíti bennünk Isten országát. Amen.

II. Isten felé

Az ember számtalan erőnek, tehetségnek s energiának csodálatos szisztémája, arra való, hogy eligazodjék itt e földön, szeme, észlelése, tapasztalata által, főleg pedig, hogy az ész és az akarat erejével fölülemelkedjék a földön. A nagy kötelességeket reánk rozó természet szembeállítja az embert a világgal, de egyszersemind odaállítja a világ párkányára, amelyen az a dóm épült, melynek kapujára fel van írva: Hic adora Deum! Mennyi gondolat szállja meg itt lelkemet! Leborulok s Mózeszel dadogom, mi a Te neved? Ki vagy? Szeretsz-e, gyűlölsz-e? Bízhatom-e benned, feléd szökellhetek-e, mint a gyermek édesanyja keblére vagy azzal a félénk szemmel rögzítselek-e, mellyel a görögök a Moirát s a rómaiak a Fátumot nézték? Sok kétség borul rám; véges vagyok, habár végtelent nézek, s nem értem, hogy ez a végtelen tökéletesség, mely mindennek össz foglalata, mégis szabad, pedig az, hiszen szabadon teremtette a világot, mint a vatikáni zsinat mondja, azért van a világ, mert Ő akarta. Nem értem, hogy ez a világ az ő képe igazán a mechanizmus csikorgó szükségességével, a létért való küzdelem kegyetlenségével; nem amoralitást, nem immoralitást hirdet-e? Az ember történelme a tipró zsarnoksággal az ő műve-e? – Értem a prófétát, aki mondja: „Deus absconditus” s a zsolnárost, akinél olvasom: „Deus in nubilo habitat”, értették ők is, hogy Isten a sötétséget avatta rejtekhelyévé. A szentatya enciklikája szerint bízunk kell eszünkben. Egész értelmünkkel kell beleállni ebbe a gomolygó ködbe; bele kell állnunk mindnyájunknak, mert mindnyájan született teológusok vagyunk nem akadémiai pályánk szerint, hanem örök hivatásunk erejében, mindnyájan, – gazdák és mérnökök, ügyvédek, művészek, bírák és tanárok, egyaránt nagy problémák előtt állunk, misztikus félhomályban, penombrában. Ez a köd és homály tele van Istennel, s aki ésszel és akaratl, gondolkozva és nemesen szeretve s lelkesülve lép ki, az észre fogja venni, hogy közel van az Isten, kimondhatatlanul közel. Épp azért ne hagyjuk magunkat a nehézségektől a ködös messziségbe, a szétfolyó bizonytalanságba kisodortatni, hanem tartsuk magunkat lelkünkhöz, szívünk, inspirációihoz, természetünk követelményeihez s itt e meghittebb közelségben ismerjük föl, hogy ki Ő s mit akar? Ne térjünk a végtelenbe, ott talajt veszünk, maradjunk

önmagunkban s lelkünk szférájában s innen építsük a hídfőt, melynek íve aztán okvetlenül az örök révpartra ér. Nehézségeim először az Isten Végtelensége felől gomolyognak, Istent föl nem érhetem, de azért a hidat önmagamból építem feléje az okság elvével.

Látom, hogy a világ tele van formával, gondolattal, szépséggel s ennek az eszményi tartalomnak megfelelő okot s alakító elvet keresek. S ezt az elvet mint mindennek erőteljes, fakadó, tavaszi gyökerét nem találom meg az anyagban, hanem az anyag mélyén a szellemben; szellemből való az anyag s minden lét, mint ahogy a szellem bennem is mozgat, alkot és alakít. – Nagy nehézségem az is, hogy a világ tele van harccal, kinnal s szenvedéssel. De látom azt is, hogy szenvedés nélkül az, ami véges és korlátolt nem lehet; a szenvedés tehát nem nehézség Isten ellen. Azonkívül a szenvedés nem végleges rossz s még magában a világban is szolgálja a több jót, a fejlődésben. A fejlődő, a vajúdó, a harcoló, a jobbat érvényesítő világ az Isten gondolata. A világ nem kész, hanem fejlődik, mert nem kész, azért szenved, de szenvedése a jobbat szolgálja.

Régen ezt a gondolatot nem értették úgy, mint ahogy azt mi a természettudományok fejlődésének mai fokán megérthetjük. A világok az egész fejlődés összefoglalatában kell néznünk. Ne nézzük az embert sem embrió állapotában, ne csecsemő voltában vagy kisgyermek korában, ha a típust akarjuk szemlélni s róla ítéletet mondani, ahhoz az intelligens, a morális ember ismerete szükséges. A világ fejlődésének óriási rádiuszai vannak. Ne nézzük a törtet, hanem az egészet. A végét még nem láthatjuk, de nézzünk vissza. Mi lett a káoszból? A szociális érzék diadalmasan halad előre; felséges gyúponatok alakulnak, hogy a sötétséget szétoszlassák, s a hideg önzést szeretettel fölmelegítsék. Türelem! Aki Isten művét megérteni akarja, az építsen tehát e mérsékelt s okos fölismerésből hidat az érthetetlenbe, s mondja magának: az egészet nem látom, de abból, amit ismerek, világosan látom, hogy jó az Isten, jó a műve s egyre jobbnak készül, bízom benne s el nem sötétülök a világ harcától.

További nehézségünk az erkölcsi világ komolysága, mely mennyországra s kárhozatra mutat... *Kárhozatra!* A modern ember belső lényé csikorog mikor erre gondol. A modernisták szerint a katolicizmust két ponton kell megreformálni; egyik a pokol, a másik a pápa tanítói tekintélye. Ez a megreformálás a poklot tagadni akarja. Én hiszem s nem tagadom; nem tudom, hogy ki kerül a pokolba, de azt igen, hogy különbség van jó és rossz közt és hogy a jót kell szolgálni, ha a fejembe kerül is, tudom azt is, hogy a felelősség érzete az embernek eltörölhetetlen felsége. Nekem tehát jót *kell* tennem, s inkább meghalnom, mint vétkezni, ha ezt tagadnám, lelkem morális nagyságát ásnám alá. Bízunk, küzdjünk, dolgozzunk, szeressük a jót, majd ítéltünk Isten. Tudom, hogy így kell kiépítenem magamból az örökkévalóság felé törő hidat, ha poklot hidal is át. Tovább merészkedem. További nehézségem a kérdés: minek imádkozunk? hogy képzelhető el, hogy imám a Végtelen akaratára kihathat? Nem tudom. És a hidat mégis innen magamból építem e ködbe, érzem, hogy akaratom energia, feszülő erő. Ennek az akaratnak vannak aktusai, szükségképpen érvényesülni kíván. Vannak engesztelése, érzülete a bánatnak fenséges liturgiája. Ez ösztönnel járok, megyek feléje. Ő teremtett, Ő adott szívet, Ő könnyet. Bánni ő indít, kérni, engesztelni ő segít. Követem természetem legnemesebb ösztöneit, ha nem is értem, hogy mint folynak s fogódnak bele az abszolút Fölségbe. Ő lássa, Ő tudja. Íme, az én hidam a véges és végtelen akarat örvénye fölött. Mindig igaz, hogy az ember az ő értelmes természetének érvényesítésével emelkedik ki a nehézségekből. Mit használnak a teóriák mikor arról van szó, hogy éljünk? Ne okoskodjunk! Legszentebb, legtermészetesebb ösztöneinket fektessük az életbe s biztosan győzni fogunk.

De az ember ne csak értelemmel álljon bele a szent homályba, hanem akaratával is. Az ember szárnyaszegett madár, ha csak egy energiával dolgozik. Sajnálhatjuk csak a modern kort, amelynek géniusza csak a nyilvánosság elé való erőszakos szenzációs gondolatokkal lépnek fel s a tiszta, boldogító élet titkát, amint meg nem oldották maguk, úgy elének sem tárják. Kevesebb erőszak s több mélység kellene.

Az Istennel szemben az embernek alázkodósnak kell lennie. Részem vagyok az óriási egésznek, pszichológiám csak a függvény pszichológiája lehet. Ember vagyok, servus, szolgál, az Úrral szemben. Ne lázadjunk tehát. Izaiás leírja a lázadót: „Fölmegyek az égbe, az ég csillagai fölé magasztalom föl királyi széket, a szövetség hegyén fogok ülni, észak oldalain, hasonló leszek a Fölségeshez.” Nincs-e visszhangja a modern korban is szenvedélyes, lázadó hangnak? Halljuk lépten-nyomon. Ne sötétedjünk el se szenvedéstől, se betegségtől, se világfájdalomtól, hiszen a szemünk rokon a napsugárral. Mivel feleljek a sötétségre? Világossággal. A megalázkodott, bízó, világosodó lélek legyőzi a sötétséget. A szép, harmonikus élet legalább is oly impozáns, mint a harc és a diadal s utólráhatlenül szebb, mint a lángelmék káromkodása. A bízó szem ragyogása szebb, mint a cézároknak vérfagyasztó fölsége! Ne a piac, a szenzáció, hanem a mélység igazi kritériumai szerint értékeljünk.

A törekvő észhez s bízó akarathoz kell csatlakoznia a harmadik elemnek: az Isten hozzánk való közeledésének. Ez az ő kegyelmes s irgalmas ténye, melynek kegyelmében minden egyes lelket részesít külön-külön, de melyben az egész emberiséget is részesíti a világtörténelem folyamán. Istennek útjai vannak a történelemben, melyeket kinyilatkoztatásnak hívunk. A szubjektivizmus és túlságos intellektualizmus korszakában rá kell mutatni az istenséggel való közlekedésünk e nagy kegyelmi tényeire; mert az ember akármit gondol, akár milyen személyes energiát állít is a világba, nem boldogulhat az Istennel való közlekedés ténye nélkül. Ezt mutatja be nekem az ószövetség, ezt az újszövetség is. Az ószövetséget kikezdték a modernisták, az újszövetségben is sok a probléma. De ami rendületlenül áll s kitörülhetetlenül ragyog felénk, áll mint sarkkő s ragyog mint tűzoszlop, az az Úr Jézus; az ő működése világtörténelmi tény, üdvösségünk, örök reményünk záloga. Krisztus megváltott bűntől és haláltól s e jótéteményét föltámadásával bizonyította. Minden azon fordul meg, hogy Krisztus feltámadt-e vagy nem. A modernisták azt mondják, hogy a föltámadást bizonyítani nem lehet, – hogy az apostolok azt csak hitték, de nem tudták – hogy a föltámadás a húsvéti hit, de nem a húsvéti tény volt. Az egyház kárhozzátja a fölfogást; az apostolok az egyházi tan szerint nemcsak hitték, hogy Krisztus föltámadt, de meggyőződtek róla mint történelmi tényről. Beszéltek vele, megérintették, együtt ettek vele s ők az Istentől kiválasztott koronatanúk minket is biztosítanak róla, hogy föltámadt. A farizeus Pál is, aki ismerte a hivatalos zsinagóga vergődését a húsvéti evangéliummal szemben, megírta korinthusi leveleit, mikor még a négy evangélium meg nem íratott. Hogy *Krisztus meghalt* – ez az egyik tény, hogy *ismét él* – ez a másik történelmi tény; s e két tényt összeköti a *föltámadás* isteni történelme; hogy ez miképp történt, azt nem tudjuk, azt nem értjük, de hisszük s valljuk, hogy Isten megteheti. – Álljunk meg erősen e hitnek alapján; a föltámadt Krisztus hitünk s reményünk összefoglalata. E történelmi nagy ténnyel indult világgá a kereszténység; a húsvéti ünnep is egy világtörténelmi forduló. A húsvéti evangélium nem a természet ébredésének, nem a csalóányok visszatérésének ünnepe, nem a zümmögő méh tavaszi éneke, hanem annak a ténynek ünnepe, hogy Krisztus meghalt ugyan, de föltámadt s él most is! Ah mily jó hír, mily öröm ez nekünk! Bele kell gyökeresednünk e hitbe, hogy Krisztus él. Tegyük úgy, mint az a fiú, aki Karácsony reggelén nem bírva szívébe zárni örömét s kitarva a szoba ablakát világgá kiáltotta: Van karácsonyfánk! Kiáltjuk mi is: Van eleven Istenünk, Deus vivus!

A kereszt egy iszonyú jel, de a feltámadás hátterével a dicsőség jele. Az emberi tehetetlenség s nyomorúság is nagy, erkölcsiségünk is silány, de a föltámadt Krisztus kegyelme erőt, megújítást, életet ígér és ad. Lecky azt mondta, hogy nincs természetfölötti kenet, nincs balsam a rothadás ellen; tévedett: *van*. A föltámadt Krisztus új életet olt belénk, új életre segít. A húsvéti hitnek temperamentuma ez a rendületlen hit, hogy ha Krisztus föltámadt, akkor számunkra is van új élet, sőt csak azoknak támadt föl kegyelmének teljes érvényesülésével, akik az „élet újságában” járnak. Foglaljuk le a kegyelmet s győzünk s bírjuk majd mi is!

III. A megváltás nagy műve

Krisztus szavai, élete nekünk program. Sok felséges dolgot állított a létbe, de ami minket mindenekfelett érdekel, az a mű, mely lelkünk veszélyeztetett boldogságának révpartja; nagy gondunknak, bűneinknek eloszlatása lett, ez a *megváltás*. Mindnyájan érezzük, hogy lelkünkben árny van, amelyet semmiféle tudás, művészet szétoszlatni nem bír. Szívünk mélyében valami titokzatos hang kél, amely életünk legszentebb pillanataiban ugyancsak hangos lesz, kiáltás, a lélek halálfélelmének kiáltása, fohász, fohász a boldogság után, melyet kockára tettünk, könnyelműen veszélyeztettünk. Ez a hang, ez a fohász az a „mea culpa, mea culpa, mea maxima culpa”. Értem a prófétát, aki 3000 évvel ezelőtt imádkozza: Ifjúságomnak tévedéseit, bűneit felejtsd el Uram! Ha visszapillantunk életünkre, kísérteteket, árnyakat látunk, éltünk útja olyan, mint a csiga útja, csupa szenny és folt. Lelkünk foltjai jelzik éltünk útját, szomorú útleírás! Értem a prófétát, ki degradált méltósága mélyéből, szegény hajótörött lelkéből kiáltja: Miserere mei Deus, secundum magnam misericordiam tuam! Nekünk tehát Krisztusra van szükségünk, ki a sírkövet, amely alatt lelkünk nyög, valamiképp lehengerítse, lelkünk foltjait, bűneit lemossa, hogy bizvást álljunk oda a halál kapuja, az örökkévalóság elé, s átlépve a küszöböt az Istentől irgalmat várhassunk. Az emberiségnek e legnagyobb gondját, e legszörnyűbb kiáltását elcsitítja a megváltás kegyelme. Megváltás kell a boldogulni, érvényesülni vágyódó embernek, aki látja magában a győzelmes rosszat, a bűnt. Istennek kell ezt rólunk levennie, neki kell azt összetörnie. Hogyan fogja már most ezt véghezvinni? Egyszerűen megbocsát, elengedi a bűnt s jóakarátát fordítja felénk? Vagy közbejáró, közvetítő, békítő hatalmat léptet-e föl, valami engesztelő, neki édes lelket? S ezt az engesztelőt is talán nemcsak a közbejárónak, hanem az áldozatnak heroizmusában, – talán az odaadás és megtörés véres szeretetében? Mi már tudjuk, hogy mint hogyan történt: Krisztus áldozatában, a szeretet leghősiesebb aktusában nyilatkozta ki magát az Úr nekünk, szívhez szólóbban, hódítóbban, mint azelőtt és addig.

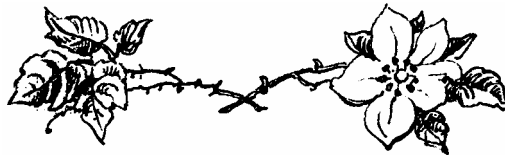
A megváltás nem egyszerű bűnbocsánat s bűnelengedés, hanem áldozat, imádás, hódolat és engesztelés, beleégette vele Isten lelkünkbe újra az Ő nagyságát, Fölségét s öntudatunkra hozta, hogy mit jelent az, hogy szeret. Öntudatunkra hozta, hogy mily kegyelem a bűnbocsánat s mily szeretet a tékozló emberiségnek visszafogadása, öntudatunkra hozta, hogy mi ég, mi pezseg, mi forr lelkében, mikor azt mondja hogy „megbocsátok”, e vízióban hozta mindezt öntudatunkra, melyben vért látunk s két karót, három szöveget, töviskoszorút, mélységes szomorúságban átszellemült lelket, átszegezett szívet, s hisszük, hogy Megváltónk, az Isten Fia maga az, aki meghal értünk. Ne botránkozzunk ezen, hanem térdeljünk le, függesszük szemünket – nem! – lelkünket az isteni szeretet eme felséges megnyilatkozására, ne mondjuk, hogy Isten vérszomja, hogy ártatlan sújt, ne beszéljünk félre, hanem... imádkozzunk! A megaludt vér, a töviskoszorús fej, a szedres arc, mind csak jelzés és kifejezés. Kifejezte itt véresen, amiről beszélt oly sokszor hatalmasan és édesen. Járt köztünk eleget és elmondta, hogy szeret s a tékozló fiú és édesatyjának képe az ő fantáziájának vetülete; az izgalmas szamaritán olaja és bora szívéből sajtolódott. De ezzel be nem érte. – Emberek, akik elfeledték a világtól az Istent, én megmutatom majd nektek az ő

fölséges arcát, – öntudatotokra hozom, hogy a megbántott, de hozzátok szenvedésében leereszkedő Isten hogyan bocsát meg; ha meglátjátok, hogyan kell őt szeretni vérig, szívszakadtig, akkor majd megszállja lelketeket a sejtelem az Isten fölségéről s irgalmáról, melyet ő a keresztnen fejezett ki számotokra. Térdhajtás kell ahhoz, a fejnek lekonyítása kell, hogy igazán megismerjük az Istent, de ha magának az Istenembernek imádandó feje hajlik le halálkeservében, ha e virágos élet szakad le s hímporát önti egy pusztára, egy sivár világra, akkor érezzük csak át igazán, hogy mily imádás, mily hódolat s mily mélységes térdhajlás jár Istennek. Krisztus a megváltásban öntudatunkra akarta hozni, hogy itt irgalmas, nagy szeretet kiált felénk. Rendüljünk meg e kiáltástól, gyökeresedjünk meg lelkünk Urának magamagát elfelejtő, minket fölemelő szeretetében s akkor a Golgota szent hegy lesz tele virággal és szépséggel, telítve moralitással, égő csipkebokra tele lesz hintve piros, lángoló rózsával s a megtestesült s önmagát föláldozó Isten szól onnan hozzánk. Mily csodálatos elváltozáson megy akkor át a koponyák hegye! Assisi mellett Szent Ferenc életében egy kopár, csupa hegyoldalt „valle del inferno”-nak hívták, halála után „del paradiso”-nak: a Golgota is a legihletettebb helye a történelemnek, mely Krisztus szívének melegével s áldásával teljes. Szent áhitattal közeledünk hozzá, elgondolkozunk bűnről s megváltásunkról s ez isteni szeretet kinyilatkoztatásában nem ütközünk már meg azon, hogy ez helyettesítő áldozat, hogy engesztelő halál; csak lelket látunk véres, áldozatos kiadásban: „adoramus Te, Christe” – kiáltjuk – imádunk, mert kereszted által megváltottad a világot.

Ebből látszik az is, hogy a megváltás nemcsak a bűnbocsátó Istennek felséges ténye, hanem Krisztus lelki erejének, erkölcsi szép világának kinyilatkoztatása: virágzó s égő csipkebokor. Lelkének egész energiáját fektette bele, hogy halála tényleg „signum”, a nemzeteknek eligazító, irányító jele legyen. Mikor küzdelmes haldoklásában kiáltó lelkére gondolok, átérzem, hogy itt tüzes energia lüktet az egész világ megújítására. Ah, hogy szeret, hogy áldoz, hogy ad oda mindent. Szavakba lehelte bele tüzes lelkét, hogy a tikkadt szíveket felébressze. Ez a szenvedés csupa erő és erőszak és megfeszülés. Azt a szivárgó vért lávafolyamnak nézem, amely végigfolyik az emberiség történelmén és ha a láva ki is hült s melegét sokan nem érzik, de azért tüze a mélységben ég s a konvencionális gondolatok kérgét áttörve a haldokló Krisztus feszülő, izzó szeretetére s hevére találunk. A szent vér patakzása olyan; mint a Niagara szikláin lezúgó víztömegek pezsgése; végig a völgyön háborog, forr, pezseg a nagy folyam; nem tud megnyugodni. Az egész emberiség érzi, hogy „Sanguis eius super nos!” Valamiféleképpen be vagyunk oltva Krisztus vérének láva hevével, szentjeink annak az átütött kéregnek lángjai, az isteni vér energiájának tanúságai.

De nemcsak tüzes energia rejlik Krisztus vérében, hanem éltető energia is. Élet kell nekünk! Haldoklás és halál elég van, főleg a morális világ miazmás levegőjében, hol a paloták is inkább kórházak s legjobbaink is csak lábadozók. A hadak útján kevesen járnak. Életet ad Krisztus, újjászületést. Aki kéri s keresi nála, megtalálja azt. Az életnek szent titka rejlik vérében s könnyeiben. Érzem, valahányszor jól gyóonom s áldozom; rabszolga voltam, végiggázoltam mocskon, eltékoztam életemmel lelkemet, de megtisztultam Krisztus vér által. Ábel vére bosszúért kiált Istenhez. Krisztusé irgalomért kiált s felénk is kiáltja: Bízatok! Ha olyan a bűnöd, mint a karmazsin, melyet semmiféle vegyi szerrel eltüntetni nem lehet, akkor is megmoslak, tisztább leszel a tündöklő gyapjúnál; lehetséges, hogy csak vereségekről tudunk beszélni, hogy életünk csupa folt, múltunk kísértésekkel teli, de bízunk az imádandó vérben! Foglaljuk le magunk számára e nagy áldás kegyét mindenekfelett igaz bánatunkban. Tegyük meg azt az erkölcsi tettet, amelyet a világ a mai intellektualizmus uralma alatt nem akar megtenni, – bánjuk meg szívből bűneinket s kérjünk bocsánatot Krisztus vére miatt. Az ilyen bűnbánat szaturálva van Krisztus vérének energiájával. Az ilyen lélek érezni fogja azt is, hogy a bűnbocsánat megváltás is. – Átéli majd a megváltás kegyelmét. Mondják ugyan, hogy nincs megváltás; a természet törvényei ugyanazok; a létért való küzdelem a természet törvénye; minden keletkezik és bomlik. Igazuk van; nincs

megváltás a fizikától, a szociális fejlődéstől, a társadalmi elváltozások fájdalmaitól, a demokrácia és arisztokrácia ellentétes erőinek mérkőzésétől; de megváltás nem is vonatkozhatik a külső világra, az a mi benső világunkban van. Krisztus megváltása nem politikai, nem szociális, hanem egyéni s erkölcsi, hitben, bizalomban s szeretetben; az ő műve a megújított ember, akár jobbágy, akár lovag, akár bérmunkás, akár gyáros, akár az V., akár a XXV. század embere lesz az, ki a bűnnek terhétől felszabadul, a halál dacára örök életet imádkozik le magára. Váltátok hát meg magatokat, lefoglalván a Krisztus bűnt letörő halált legyőző kegyelmét. Valljátok be vétkeiteket, hiszen bírjátok Krisztus ígését. A kereszt temperamentuma, szenvedélyes szenvedélye biztasson, hogy új mennyország lesz lelketek poklának helyén. Forraljuk föl a szívet, olvadjon meg, ha szirt volna is, Krisztus vérenek hevétől, akkor fehér lesz megint pokol-varas lelkünk, s ha rabszolgák voltunk is, énekelni fogunk lelki szabadságról. Mit használ, ha a munkától megváltanak; a legszebb palota is nyomorult öntudat helye lesz erkölcsi erők érvényesítése nélkül; lelkem megváltást akar bűntől és haláltól. Odanyomom hát homlokomat a keresztfához s imádom Őt, aki megváltotta öntudatom világát, s biztosítja lelkem féltett kincsét: az örök életet. Szent hát a béke, édes a baráti csók, Krisztust bírom, ő erőm és koszorúm!

IV. Min múlik?

Hol van a megváltás vulkanikus erejű tüze, tüzes energiája s ennek kihatása az én világomra? Az izzó napból talán januári fényben csillámló csillag lett? Mi lett abból az energiából, amelyet Ő értem egyházába s szentségeibe fektetett? Talán csak szénréteghez hasonló, mely felett az ember megfagyhat, ha nincs tűz kéznél, mellyel ezt eleven erővé szabadíthatná föl? Hiszen vannak, vannak köztünk szép, tiszta lelkek s mély megrendüléssel, de szent örömmel is olvassuk egy florenci síremlék feliratát: „A iuventute vocasti me”, ifjúságomtól fogva hívtál engemet; s úgy hívtál, hogy követtelek! Vannak napsugaras, ragyogó lelkek, melyeket különös gondviselés kísér s lábaik nyomában az erények illatos virágai sarjadoznak. De ha elgondolom, hány van ilyen? És a többi? Hol a többi? ... Talán az élet éjszakái hegyoldalain tengődnek, hová kevés napsugár jutott; éltük útja talán hegyszakadékok, vízmosások közt kígyózik s talán keresztút – a kereszt áldása nélkül. Mindnyájunknak kínzó gondolata, amely a szívet fúrja s szeretetünket rendíti, s kedélyünket deprimálja, az, hogy nem igen látjuk Krisztus permetező vérenek termékenységét. Dekadens világban élünk. – Hogy hülnek, sötétednek eszményeink! A pápa is felpanaszolja, hogy van filozófiánk, amely megrendít az ész iránt való bizalmunkban, teológiánk nem igen biztos abban, van-e Isten; Krisztust hirdet a múltban történeti valóság, a jelenben isteni erő s szentségeiben természetfeletti érvényesülés nélkül. És morálisunk? A mai nemi ingerültségek e korszaka emlékeztet a régi kőszénkorszak állítólagos atmoszférájára, mely tele volt szén-savval, s e fülledt, nehéz levegőben csak saurusok, hüllők pihegtek. A napsugaras szép típus az erkölcsi fölény harmóniája, egy megsóhajtott szent cél, amelytől messze vagyunk. De azért Pál apostol szava ránk is vonatkozik: Non degenerem ab excelsis cogitationibus Dei! Ne fadjátok el se szívben, se észben, se teológiában, se filozófiában, se erkölcsösségben! Sursum corda! Aki győzelemről akar beszélni, állítson erőt a világba. Ne a kétely ködkavargásait s ne a sikamlós utak botlásait emlegessétek, hanem *akarjátok* a jobbat, a tisztát. Ne botránkozzatok, és ne mentegessétek, hanem *akarjátok*! Ne lézengjétek lapályos

gondolatok pusztájában, ne tengődjete odúban s dohos kriptákban; hanem ha öröm, ünnep kell nektek, akkor emelkedjete a hegyekre s mondjátok: Győzöm, bírom, elérem! Ez is program, kedves keresztény testvéreim! S ti kérdezitek, mi az útja, módja ennek? Feleletem: az Isten gondolatai! E gondolatokat kell átélnünk, főleg pedig bűnről, erkölcsi süllyedésről úgy kell gondolkoznunk, mint ahogy azt ő élénk gondolta. E gondolatoktól messze elestünk. Hallgassátok az Isten panaszát; fölpanaszolja, hogy zavaros vizekhez zárandokoltatok. Egyiptom útjain kerestetek életet, a hatalom és erőszak folyamához, az Eufráteszhez, mentetek; ésszel, tudással, nemzeti érzéssel akartátok felvillanyozni az erkölcsi életet; a tudomány elefánt lábain és nem az ihletett lélek sas-szárnyain akartátok a hegyre feljutni. Elhagytátok az élővizek forrását és omladozó kutakat, ciszternákat ástatok magatoknak, hol békányálás lett a legtisztább forrás vize. Az Istennek érzületével szemléljétek a bűnt, erényt s ítéljétek meg s ítéljétek el magatokban s másban is a bűnt mint pártütést és lázadást és sérelmet. A világ nem így gondolkozik. Fiziológiával, milióvel kimagyaráz s ment mindent, elsorvasztja az akaratot, amely hősöket, szüzeket, vértanúkat állított a világba. Az akarat megtagadja a bűnben az engedelmséget, pedig megtarthatná, ha akarná, a törvényt; ellene mond a lelkiismeret szavának, pedig megfogadhatná azt; hűtlen lesz s bálványokat imád, pedig szerethetné Istenét s Urát. Ezt a hűtlenséget tisztára mosni s kimagyarázni nem lehet, nem szabad; aki erre törekszik, az megteveszti s meggyöngíti az akaratot. – A bűn felségértés: „meggyaláztatok engem – mondja az Úr – szolgálni kényszerítetek engem bűneitekben.” Roppant komolyba veszi a kinyilatkoztatás a bűnt, megfagyasztja a léha ember ajkán a mosolyt s a félreértett emancipációnak fölényes tehetetlenségét porba alázza. E nyomokban jár Krisztus Urunk; gondja, kínja, aggodalma a bűn volt, az újszövetségben az ószövetség fő vágyát akarta érvényesíteni: „testamentumom az veletek, hogy bűneitektől szabaduljatok. Krisztus tövis koszorúja, egész életének borongó depressziója, az Olajfák kertjének kegyetlen pszichológiája, az undor a véres sárözönnel a világ bűneivel, szemben, a kereszten az első szó: Atyám bocsáss mg nekik, - mind azt bizonyítja, hogy Krisztus a bűnt nagy, végzetes rossznak tartja, amelyet minden áron kell s lehet is elkerülni. Szent Pál ránk olvassa: mindnyájan bűnösök vagyunk, s Isten előtt nincs becsületünk. Kár értünk!

Magunk erejéből is sokat tehetnénk a bűn ellen, hisz van szabadakaratumk, de Krisztus kegyelmével okvetlen kiemelkedhetnénk bűből s erkölcsi süllyedésből. Ha nincs becsületünk magunk erejéből legyen legalább Krisztus kegyelméből. Becsüljük meg az Urat, szenvedését és kegyelmét, – világosságát és vonzalmait. Gondoljuk el, mit tesznek azok, kiknek e nagy kötelesség mint eleven érzés járta át lelkét, mit tesznek, hogy a bűntől megóvják magukat. Csak korunk egyik híres alakjára, *Henry Newmann*-re, az oxfordi tanárra s később római bíborosra utalok; ez mondotta a híres szót: nem vétkeztem a világosság ellen; ez élte át e nagy igazságok áldozatban s lemondásban; mert hogy a világossághoz hű legyen s az ellen ne vétkezzék, – hogy meggyőződését szabadon követhesse s katolikussá lehessen, lelépett az egyetemi katedráról, elvesztette Victoria királyné kegyét, kiszakadt barátai köréből, ... de, de nem vétkezett a világosság ellen. Nagy dolog ez, valóságos apoteózis az életnek! Tudom azt is, hogy ily erényre egyszerre szert nem tehetek s hogy a morális megállapodottság nem adatik készen az embernek. Ahhoz munka, kegyelem s önmeggyőzés kell. No de így állunk más tekintetben is. „Munka nélkül semmit sem adtak nekünk az istenek” énekli a római költő, csirában mindent adtak; adtak szépséget, hatalmat, dicsőséget, mindent, de csak csirában s nem adtak készen! Tudományunk nem adatott készen, de van energiánk hozzá; a művészethez érzékünk van, a technikához tíz ujjunk; s dolgozunk s érvényesülünk. A morálissal is így állunk. Minden egyes kísértést leküzdhetünk s a fegyelem morális magaslataira is feljuthatunk, de nem munka nélkül. – Dolgozzunk hát e szentségen s a mennyországban épp úgy, mint ahogy dolgozunk a földi országon. Nem fölületes-e Rosegger felfogása, aki azt mondja: Ha Istent bizonyítanom kell, akkor úgy látszik nincs közöm hozzá. De hát igazán így beszélnek-e azok, akik a tudományt éjjel-nappal művelik, akik igazság

keresésére születtek és a folytonos haladásnak útjain járnak? Ha a morális érdekeket akarjuk magunkban szolgálni, azokat is munkálnunk kell ésszel, szívvel, hűséggel, hogy kialakíthassuk magunkban a szebb, a krisztusi világot. Halld, hogy hogyan dolgozott, imádkozott s törte magát évezredekkel ezelőtt a bölcs: Imádkoztam és kaptam belátást; kértem és adatott nekem bölcsesség, s többre becülöm azt királyi székeknél. Imádkozzál te is, győzd le az állatot, légy hű s nem fogsz panaszkodni, hogy Krisztus vérenek energiája szétfolyik; rajtad múlik, hogy váljék s általa te is több emberré. De semmi sem hirdeti az Isten komoly gondolatát bűnről s bűnösről annyira, mint a pokol. Az élet erkölcsi komolyságát a kárhozat emeli ki. A modern ember irtózik e hittől, azt mondja, hogy érzelmei sehogy sem egyeztethetők össze e tannal. De rábízhatja-e magát változó érzelmeire, mikor itt az Isten gondolatairól, az Isten pszichológiájáról van szó?

Nem ismerem az isteni pszichológiát, nem tudom megmondani, hogy a végtelen jószág s könyörület mit érez az igazság és szentség e követelményével szemben; én csak teremtmény, reláció függvény vagyok, fajom a „homo sapiens” s Végtelent nem értem, de hiszem s imádom s alárendelem gondolataimat s változó érzelmeim szerint nem fémjelezem azok igazságát. A modernek azt is mondják, hogy a pokol gondolata az apokaliptikus irodalom egyik tünete, hogy csak visszahatás a zsarnokok ellen, a nép tehetetlenségének vallásos beöltözése, mely azzal vigasztalódik, hogy akik itt tiporják, azok ott túl kínlódnak. Én így illet nem mondok, hiszen Krisztus nem zsarnokoknak mondja: „Dico autem vobis amicis meis” ... Nektek mondom, barátaimnak, ne féljetek azoktól, akik a testet megölik, de a lelket meg nem ölhetik, hanem féljetek azoktól, kik testet-lelket a gyehenna tüzére vethetik.

Nem sötétlátás az, mikor Krisztus mondja: „Contendite intrare per angustam portam” ... iparkodjatok, tusakodjatok bejutni a szűk kapun... S ismét: „Si oculus tuus scandalizat te, erue eum et projice abs te” ... Ha szemed megbotránkoztat, vágd ki... ha kezed, lábad megbotránkoztat, vágd le...!

Ez a lélek értékelése, ez az erkölcsi képesség mindennel szemben való érvényesülésének törvénye! S a pokol elé állította szent keresztjét, a tilalomfát; a kereszt, melyen az isteni szív megtörik s a pokol, melyben a halhatatlan lélek letörik, csak egymáson mérhető, egymás által érthető! Higgyük mind a kettőt s teljünk el a kereszt krisztusi s a pokol isteni energiájával. Váltsuk ki e hitet tettben, éljük át, hogy inkább meghalunk, mint vétkezünk, meglátjátok, hogy akkor mily erősek leszünk. Krisztus tesz azzá, higgyük s bízunk!

Bizalmat okvetlenül vár tőlünk. Ha az evangéliumi inaszakadt Krisztus parancsára: „nyújtsd ki kezedet”, azt mondta volna: nem hiszem, hogy sikerül, vagy azt: megpróbálom, de nem remélem vagy modernül így gondolkozott volna: majd szuggerálom magamnak, hogy bízom... bizony meg nem gyógyult volna. De ő nem volt modern, nem kételkedett, nem okoskodott, hanem azt mondta: te parancsolod, hiszek, bízom, megteszem; s megtette s meggyógyult. Ellenálltunk-e már a bűnnek erősen? egészen a vérontásig? Mennyi vért, velőt, ideget áldoztunk e harcban? Ah, testvérek, mi nem akarunk komolyan. Ne hozakodjatok elő a nyomorult, lemondó mentséggel, hogy ilyen meg olyan „az én természetem”, nemi életet élek házasság előtt, házasságon kívül, nem tudom letörni magamat, „ez az én természetem”. Ha az ösztönös, darabos, szurkos természet lett volna mindenben s mindig mérvadó, akkor nem állnának a gót dómok, házaink odúk volnának, öltözetünk állatbőrök; nem volnánk kultivált emberek. Az ösztön is vad, szilaj természet, de épp azért lelket kell bele önteni, morálissal kell telíteni. Így lesz intelligens kultúránk s reméljük, hogy egykor majd morális kultúránk. Addig pedig dolgozom magamon s vigyázok, hogy el ne fajuljak az Isten nagy gondolataitól, a moralitástól, a krisztusi ideáltól. Ezért hozom meg áldozataimat; megéri azokat a királyi öntudat, a tiszta lelkiismeret, mely kincsem, jutalmam s az örök élet záloga.

V. Κάθαρσις

A klasszikus tragédia megrendülést, megtisztulást célzott. Fel akarta emelni, nemesebb érzelmekre ránevelni a bűnös, az eltévelyedett embert. Nekünk is van szent tragédiánk. Isten úgy akarta, hogy áldozat s kegyelmi forrás, de remekmű is legyen; akarta, hogy nagy érzések pedagógiája legyen; s hogy az a lázas, véres, új világ alakítására alkalmas remeklő kéz a keresztről leérjen hozzánk s megérintse és ellágyítsa szíveinket. Katarzisz kell nekünk is, szent vízió, látvány kell nekünk, mely mágikus sugárzatával lelkünkre hasson s azt a leges legmélyében megrendítse, milió kell, valamiféle atmoszféra, amelybe belépve Szent Pál szavai szerint „azt éreznők, amit Krisztus érzett.” Isten e szándékát a *nagypénteki tragédiába* fektette bele; *megváltani, megrendíteni s megtisztítani* akart vele. Ezt a hatást pedig páratlanul biztosította magának a fájdalmas Pénteknek szent titka által. Szenvedése magában is végtelenül megrendítő. A Golgotán maga az irgalmas szamaritán esett latrok kezébe s nem volt senkije, akinek az ő számára is bora és olaja, azaz könnyөрülete lett volna. Nem volt kéznél gyapot, csak szegek, karbol helyett ecet és epe; nem volt ágyánál senki, ki eligazítsa a vánkost, a paplant, nem járt a nagy beteg ágya körül senki lábujjhegyen, hogy a cipőcsikorgás ne bántsa a lázban égő beteget, nem volt mentő, nem volt hordágy, de hisz vánkos, ágy sem volt, hanem ahelyett két karó és arra ráomlott a szegény, szenvedő Krisztus, ráomlott mintha a földet akarta volna eltakarni s a leomló eget feltartani. S mikor a fájdalmas jaj elrebbent szívéből, mintha balsamkenet gyanánt ömlött volna el szenvedő lelke a földön. Leszegezték azt a nemes sast, aki szárnyalásával az emberiséget föl akarta emelni az igazság és szentség ragyogó légkörébe. Azután fölemelték Őt és vére lepermetezett a földre; végignézett a tömegben, végig a világon s sebeivel stigmatizálni akarta pártütő gyermekeit. Ezt a jelet, ezt a tekintetet nem felejtjük el soha.

De van azért a golgotai jelenetben emberileg szólva még valami megrendítőbb vonás, melyet az isteni irgalom kemény szíveinkre való tekintetből szőtt remekművébe, s ez az, hogy mikor már ott függött, keresztje alá odaállította anyját, azt az asszonyt, aki a *Gyümölcsoltó Boldogasszony* éjében hallotta: „Üdvözlégy, malasztal teljes, az Úr van Teveled”, akinek a *betlehemi* éjben fülébe csengett az angyali ének, hogy még edesebben dúdolja el csecsemőjének a bölcsődalt, aki a *názáreti* ház csendes paradicsomában 30 évig függött gyermekén, fián és Istenén; odaállította, mert hű volt hozzá s nem kételkedett benne s legforróbban szerette mindvégig; odaállította, hogy legyen ott valaki, aki el nem adta, aki meg nem tagadta, aki némán, de a szerető szív tapadásával kísérté útján s most búcsúzni jött tőle. Ez anyát szerette Krisztus; íme keserves vigaszára áll most itt; áll mint élő szobor; áll és vár; várja, míg... nem lesz Fia. Eljött, hogy valamint egykor a szent éjben befektette fiát a jászolba, úgy fektesse le most majd a sírba; eljött, hogy amint egykor pólyába göngyölte, úgy takarja most is gyolcsba; eljött, hogy amint egykor álmokra csukta le gyermekének szemeit csókkal, úgy csukja le most is kínszenvedett fiának szemeit; eljött, hogy amint emlőinek édes tejével elcsitította egykor a gyermek sírását és édes álomba ringatta, úgy zárja le most is ezt az édes ajkat, melyről az Evangélium folyt; az ő csókja legyen Krisztus szemfödője. Megrendülés kell az embernek, amely végigszánt szíven és ha szirt volna is, tavaszi barázdává tudja felszántani, amelybe a szent érzések aranymagvai hullanak és vetés legyen belőle, élet, lelkesedés: no hát testvérek, itt állunk s érezzük, hogy Isten szánt végig rajtunk a

fájdalmas anyának szentelt emlékeivel; elérzékenyülve, meghatva dadogjuk: anyám, édes, fájdalmas anyja lelkemnek; érezzük, hogy Krisztus elérte célját.

Igen, elérte, amit akart, mert ez asszonytól semmit meg nem tagadhatunk.

Ő pedig először is pietást, irgalmat kér fia számára; szánakozó szeretetet kér tőlünk a nagy szánakozó szeretet fejében, melyet Krisztus hozott nekünk. Szánalmat, pietást ugyancsak tőle tanulhatunk, mert amint a kereszt alatt állt, nemcsak a természetes szánalomnak lett élő szobra, hanem átélte azt a természetfeletti szánalmat s pietást is, mely abból a hitből fakad, hogy Krisztus meghal érttem. A szent szűz is úgy érzi, hogy Krisztus meghal érte, hogy érdemeire való tekintetből lett ő szeplőtelen. Íme ezt a szükséges, megváltó halált kell neki is, nekünk is megszánni. Sajnáljuk, hogy meghal s mégis szükséges, hogy meghaljon értünk. Ah, ez a hit szívet tör, – bánatot fakaszt, kegyeletre, pietásra nevel! A szent szűz összezúzva áll Krisztus e nagy tragikumától. Fia akarta így, összezúzva magát s anyját, hogy szeretetre indítson s megmentse minket.

Ez a fájdalmas anya másodszor pietást kér az anyák iránt, pietást tőlünk gyermekektől azon asszonyok iránt, akiknek gyermekük életének bekezdése fájdalom, a folytatása gond, és sokszor letört szív a vége. A Mónikák előképe ez az asszony, kik fiaikért szenvednek s kiknek a gyermekek ez első fájdalmas anyáért is tisztelettel és szeretettel tartoznak. „Tiszteld atyádat és anyádat, hogy hosszú életű légy e földön” hirdeti dörgő szóval a bárdolatlan nyakas népnek a Sinai hegyen az Úr. A Golgota hegye a régi parancs új kiadása. Nézd mi lett az égnek dörgéséből s villámlásából? A fájdalmas anya, az érzések szent élő szobra tekint rám, úgy-e ezt is értem s tán jobban értem, mint a dörgő parancsot: tisztelek s szeretek. A japánok, a kínaiak az ősök tiszteletéből szűrtek össze maguknak valamiféle vallást. Hát a kereszténység fájdalmas anyja vallásos kötelességgé avatja bennünk is e tiszteletet. – Tiszteljük, szeressük szüleinket! De ne sírjaikra, hanem az élet útjaira hintsük virágainkat. Az ember végzetes, kegyetlen sorsa, hogy a koporsóra hoz virágot és az élet útjaira tövist szór. Kultúra és Krisztus végvonagló szent akarata kívánja a férfiaknak, a hősöknek való feladatot, hogy lecsókoljuk a gondokat szüleink arcáról, s életüket megédesítjük életrevalóságunkkal.

Ez a fájdalmas anya még egy pietást köt a lelkünkre. Nézzétek a csodálatos Isten remekelő művészetére valló csoportot a kereszt tövében! Ott állnak *anyja, a bukott leány*: Magdolna, az özvegy Salome és a szerető tanítvány. Ezek övéi. Ami szélesebb körben kavargó körülötte, az mind ellene van. A lelkünkbe nyúl a gondolat, hogy az Úr keresztje alatt, a fájdalmas anya mellett ott áll az a másik nő, a perdita, s rámutat a klasszikus és modern életnek s minden kornak rothadt sebére s a nem krisztusi férfúnak szégyenletes problémájára. Kultúremlékek – kiáltja – ti sem becsületek meg a nőt! Ne mondjátok, hogy eladja magát; ti fertőztetitek és becstelenítitek meg. Az emberiség emelkedése mindig abban az irányban halad, ahol az ösztönből a szellemi világ, az állatiból a nemes individualitás lép elő. Ész dolgában ezt már érvényesítjük, de erkölcs tekintetében még nem; még itt sok a dolgunk; gyengék vagyunk, és sok művelt embertől hallani: „Ez még probléma nekem, nem bírok vele.” Miféle elmaradottság az, hogy művelt ember a leggyengédebb érzést, az élet legvitalisabb kiáradását olyanra pazarolja, aki nem az övé, akinek érzelmi világát nem osztja, akit Tolsztoj és Daudet szerint, miután élvezett, csak megvetni tud.

Testvérek! Képzeltető-e nagyobb meghasonlás élet és morális közt? Nem tudom igaz-e, beszélnek népekről, kik házassági forma nélkül promiszkuitásban éltek; no de azok degradált népek, barbárok lehettek finom érzelmek nélkül, lelkük s idegrendszerük nem volt kitéve a meghasonlásnak; de ti a legfájdalmasabb meghasonlást szenveditek át, mikor a gyengéd szeretetnek nemi pszichéjét az állati ösztönnek martalékul dobjátok oda. Ez visszaesés az állati ösztönösségbe! Sokan érzik ezt s segíteni akarnak rajta. Forel felelősségérzetre akarja tanítani a művelt világot a gyermek iránt. Csakhogy nem a gyermeknél kell kezdeni a felelősségérzést, hanem az asszonynál; a nemi viszony egész vonalán kell a lélek fegyelmességét követelni. Ha nem követeljük, elsöpör az ár. A Dunát nem Budapestnél

kell lefogni s elárkolni. Bármily hatalmas gátakat emelünk is ellene, elemi erővel keresztül fog törni az ár s magával sodor mindent. Roussel asszony enyhíteni akarja a nőnek vágyát a férfi után és távol akarja tartani tőle az anyaság kínjait és más bajait. Ha megbecsültük a nőt, ha tisztán állítjuk bele a házasságba a férfit is, a kereszténység és Krisztus kegyelme jót áll érte, hogy a nőnek fájdalma a férfi után a mennyasszony örömévé válik és boldogság állapota lesz; a férfi pedig az asszonyban nem ideg-ingert lát majd, hanem lelket, szívet, megosztott életet, megosztott bánatot, hogy kevesebbet szenvedjen, megosztott örömet, hogy többet örvendjen. Tudom, hogy óriási nagy probléma ez; nagy nehézségek emelkednek felénk, titánoknak való szirtek, de nem az égnek ostromlására, hanem egy jobb, szellemi kultúra megteremtésére. Művészet, újság, színpad ugyancsak gyakran nem ezt a nemes felséges irányzatot szolgálják, de – neveljük magunkat! Ha piszkos, szennyes dolgokat olvas, megmételtyezi képzeletét s meggyöngíti akaratát. Ha vitriollal öntözünk pálmákat, pozdorjává lesznek rostjaik; ha az erkölcsi érzést folyton inficiáljuk, ronggyá tépődik, sárrá válik, mérreg, halál lesz belőle. Az ilyen inficiált emberek bizalmatlankodnak ott is, ahol s amikor mások bátran kiállnak s győznek. Bízunk, testvéreim; bizalmatlan emberek morálisra képtelenek, csak üde lelkületek képesek felfelé törni, célt érni. Krisztus kegyelme biztosít, hogy én is célt érek. Hogy azután a „tekintélyek” mit mondanak, az előttem nem esik latba Krisztus ellen. Krisztus pedig kegyelmét adja s ha elpanaszlom neki Szent Pállal, hogy más törvényt érzek a véreben, nekem is azt mondja: Elég neked az én kegyelmem. Ha Pálnak elég, akkor nekünk is elég. Ráteszem a lelkemet, rákényszerítem a szenvedélyemet; ha csikorog is az állat, hadd dicsőüljön meg az isteni ember! Ezt a programot kell életté váltanunk s jobb lesz a világ.

